

Škofja Loka v očeh fotoreporterja Edija Šelhausa

Izvleček

*Prispevek govori o tem, kako je znani slovenski fotoreporter Edi Šelhaus z življenjem in delom povezan s Škofjo Loko. Njegova mama Julijana se je leta 1929 iz Trsta preselila v Škofjo Loko in tu do leta 1961 delala kot fotografinja, pri tem ji je nekaj časa pomagal tudi sin Edi, ki je tu preživel nekaj let. Posebej v času, ko je bil zaposlen pri časopisih Slovenski poročevalec in Delo (med leti 1958 in 1973), je v Škofji Loki in okolici posnel veliko fotografij, s katerimi je pomembno prispeval k dokumentiranju zgodovine. Njegov bogati fotografski opus hrani Muzej novejše zgodovine Slovenije. **Ključne besede:** dokumentarna fotografija, fotografi, fotoreporterji, zgodovina, lokalna zgodovina, Škofja Loka.*

Abstract

Škofja Loka through the eyes of photojournalist Edi Šelhaus

The article discusses how the well-known Slovene photojournalist Edi Šelhaus is connected to Škofja Loka with his life and work. His mother Julijana moved from Trieste to Škofja Loka in 1929 and worked there as a photographer until 1961, with the help of her son Edi, who spent several years here. Especially when he was employed by the newspapers Slovenski poročevalec and Delo (between 1958 and 1973), he took many photographs in Škofja Loka and its surroundings, with which he made an important contribution to documenting history. His rich photographic opus is kept in the National Museum of Contemporary History.

Key words: documentary photography, photographer, photojournalist, history, local history, Škofja Loka.

Življenje enega najbolj znanih slovenskih fotoreporterjev Edija Šelhausa (Podkraj, 15. 8. 1919– Medvode, 6. 3. 2011) je bilo tako pestro, bogato in polno, kot ga doživi le malokdo. Bil je priča mnogim zgodovinskim, tudi prelomnim dogodkom, in hkrati aktivno vključen v zgodovinsko dogajanje. Ta dogajanja, te trenutke je v kar šest desetletij dolgem zgodovinskem obdobju zabeležil in zamrznil na celulojdni in filmski trak, mnoge spomine na ta dogajanja pa tudi zapisal v številnih prispevkih in knjigah. Zapustil nam je bogato fotografsko dediščino – mnoge dragocene

posnetke, ki so se zapisali v zgodovino in so pomembni za njeno poznavanje ter preučevanje. V njegovem dolgem, bogatem življenju, ko je obiskal mnoge kraje tako doma kot po svetu in je v nekaterih preživel tudi daljše obdobje, so mu bili nekateri med njimi še posebno pri srcu in je bil z njimi tesno povezan. Škofja Loka je eden od teh krajev, ki so bili zanj še posebej pomembni, tu je živel nekaj let.

Šelhausova družina in njegovo otroštvo

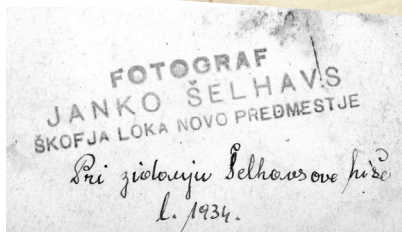
Če je bil fotografski poklic komu pisan na kožo, je to brez dvoma veljalo za Edija Šelhausa. Ne le, da sta bila starša fotografa in zato ni bilo nič nenavadnega, da je stopal po njunih stopinjah, imel je tudi sposobnosti, karakter in kakovosti, potrebne za zahtevno delo fotoreporterja. A njegove sposobnosti mu je pomagal izoblikovati in izbrusiti tudi čas, v katerem je živel. Rodil se je v nemirnih časih in živel v burnem 20. stoletju, ki mu je začrtalo pestro in razgibano življenje. Ni se rodil v Trstu, kjer sta živela starša; že kot majhnemu otroku mu ni bilo dano, da bi s skupaj s starši preživel daljše obdobje in užival brezskrbno otroštvo. Edijeva starša sta se spoznala v težkih letih 1. svetovne vojne. Njegova mama Julijana Rupnik iz Podkrajja pri Vipavi se je kot dekle leta 1916 odpravila v Trst, da si tam poišče službo, tako kot že nekaj njenih sester, saj mama in oče, ki je bil oglar, nista mogla preživljati vseh 12 otrok. V Ajdovščini je na železniški postaji spoznala simpatičnega Janka Šelhausa, rojenega v Železnikih, ki je bil tam zaposlen kot železničarski uslužbenec – telegrafist. Kmalu sta se poročila in se naselila v Trstu. Leta 1918 se jima je rodil sin Janko, Edi pa je prijoval na svet na veliki cerkveni praznik, Marijino vnebovzetje, 15. 8. 1919. Ker razmere v Trstu takoj po koncu vojne niso bile rožnate, je šla mama roditi v svoj rodni Podkraj k sestri Tonji, ki je bila babica.

Edijev oče je po koncu vojne izgubil službo pri železnici, ker ni želel službovati na jugu Italije. Že pred 1. svetovno vojno se je ljubiteljsko ukvarjal s fotografijo, zato se je odločil, da bo svojo družino poskušal preživljati kot fotograf. Fotografov je primanjkovalo, predvsem na podeželju, tako je Janko Šelhaus odhajal na teren v okolico Trsta, na Kras in Primorsko, povsod, kjer so bile različne prireditve, predvsem prva obhajila in birmе, ki so prinašale največ denarja. Postal je znan fotograf, v delo je uvedel tudi ženo Julijano, ki se je izkazala za nadarjeno učenko. Bila je mojstrica obarvanja črno-belih fotografij z anilin barvami, dobro pa se je znašla tudi v t. i. »šnel« ali hitri fotografiji, ko so fotografije za stranke, posebej ob birmah, izdelali v samo desetih minutah.

Edijeva starša sta želela, da bi njuna sinova hodila v slovenske šole, kar pa takrat v Trstu zaradi porajajočega se fašizma ni bilo mogoče. Oče Janko ju je leta 1924 odpeljal v šolo v Šentvid nad Ljubljano, kjer sta prebivala v zavetišču in hodila v bližnjo osnovno šolo. Namesto staršev, ki sta bila veliko na terenu, ju je z bratom vsako nedeljo obiskovala teta Jožefa, po domače Pepa, mamina sestra iz Škofje Loke; s starši sta v Trstu preživljala le božične počitnice. Tako je Edi že kot otrok na nek način postal povezan s Škofjo Loko.

Družina Šelhaus okrog leta 1924: mama Julijana, oče Janko ter sinova Janko in Edvard (Edi).
(foto: Janko Šelhaus)¹

Obrtni list, izdan 9. 4. 1929, na Sreski izpostavi Škofja Loka; potrdilo, da je Ivan Šelhaus dne 18. 3. 1929 prijavil rokodelsko fotografsko obrt na naslovu Zg. Karlovec 13 v Škofji Loki, štampljaka fotografa Janka Šelhausa (1934).

Edijeva starša sta se leta 1929 zaradi nenaklonjenosti in preganjanja oblasti odločila, da se v Jugoslavijo izselita tudi sama. Njuna pot pa se je v Jugoslaviji ločila: mama Julijana je odšla k sestri Pepi v Škofjo Loko, oče pa je, ker je bila mama le priučena fotografinja, na svoje ime na občini v Škofji Loki prijavil fotografsko obrt,² ki jo je opravljala mama, sam pa odšel v Zagreb, kjer se mu je ponudila priložnost za delo na Vlaški ulici št. 76. Tu je bil že uveljavljeni Foto studio Jadran, kjer je uspel tudi on. Mama Julijana, ki je kot fotografinja najprej delala na

¹ Vse fotografije in dokumente hrani Muzej novejšje zgodovine Slovenije.

² Iz Obrtnega lista, izdanega na Občini Škofja Loka, dne 9. 4. 1929, je razvidno, da je Janko Šelhaus dne 18. 3. 1929 prijavil rokodelsko fotografsko obrt na naslovu Zg. Karlovec 13 (danes Poljanska cesta).

naslovu Zg. Karlovec 13 (danes Poljanska cesta), je leta 1934 začela z gradnjo hiše na naslovu Novo predmestje 22, danes Kidričeva cesta 4, in se po končanju hiše vanjo preselila. Ko je 23. 9. 1937 naredila mojstrski izpit za fotografinjo, jo je mož Janko naslednje leto na občini prijavil kot samostojno poslovođkinjo za fotografsko obrt.³

Od osnovne šole do poklicnega fotografa

Edi je v Šentvidu v šolskem letu 1929/1930 končal osnovno šolo in se nato v Škofjovih zavodih vpisal na klasično gimnazijo; končal je dva razreda. Z bratom sta nato šla za eno leto v Zavod salezijancev na Rakovniku, obiskovala sta 3. državno gimnazijo. Edija, ki je moral šolanje zaradi težke pljučne bolezni opustiti, je mama vzela k sebi v Škofjo Loko, kjer je okrevail in ji začel pomagati v ateljeju. Starša sta se namreč odločila, da naj tudi on postane fotograf. Prvo samostojno fotografijo je naredil pri dvanajstih letih, ko je moral v mamini odsotnosti s težkim ateljejskim fotoaparatom na steklene plošče formata 10 x 15 cm posneti mlado birmanko. Že v teh letih je pokazal smisel za fotografiranje bolj živahnih motivov – tisti statični v ateljeju ga namreč niso preveč veselili. Ta njegov smisel pa je nekoč, ko je hotel fotografirati mamino delavnico v plamenih, namesto da bi reševal, kar se je reševati dalo, šokiral mamo in sosedo.

Mama Julijana je bila podjetna, želela je posnemati ljubljanske fotografe, ki so z modernimi fotoaparati leica fotografirali naključne sprehajalce v Tivoliju in s tem služili denar. Tudi ona je kupila leico in podobno nalogo naložila Ediju. Tako je Edi na Mestnem trgu v Škofji Loki fotografiral mimoidoče in jim nato izročail listke z napisom: *Pravkar ste bili fotografirani. Fotografijo lahko dvignete v trgovini* ... Sčasoma je pridobil izkušnje, njegove fotografije so bile vedno boljše. Mama mu je zaupala vedno bolj zahtevne naloge, že pri 15. letih je fotografiral veliko gruntarsko poroko na Jarčjem Brdu nad Škofjo Loko. S svojo takratno opremo, z lesenim fotoaparatom formata 28 x 24 cm, tam ni mogel posneti zanimivega dogajanja, kot sta npr. šranganje ali čustveno slovo neveste od domačih; na plošče je lahko posnel le zunanjo skupinsko fotografijo, pa še to takrat, ko je to določil starešina.

V ateljeju pri mami je Edi spoznal nekaj odličnih pomočnikov, bodočih fotografov, ki so se pri njej učili ali bili zaposleni, med njimi Aleksandra (Sandija) Jesenovca, rojenega v Puštalu pri Škofji Loki, Rudija Vavpotiča in Riharda Mlekuža. Z njimi se je srečeval tudi pozneje, tako med vojno kot po njej. Šelhaus je svoje začetno pri mami pridobljeno fotografsko znanje izpopolnjeval še pri očetu v Zagrebu, kjer je med 1. 11. 1933 in 1. 11. 1935 preživel drugo polovico vajeniške dobe.⁴ Oče je imel nekaj odličnih pomočnikov in Edi se je naučil dobro

3 To je razvidno iz Odloka z dne 8. 3. 1938; dne 26. 2. 1938 je bila na občino dana prijava prenosa sedeža obrti na naslov: Novo predmestje 22, danes Kidričeva c. 4 (dokument z dne 7. 3. 1938). Glej tudi: Štukl, *Knjiga hiš*. 1, str. 8 in Štukl, Prispevek k zgodovini fotografov, str. 123.

4 Podatek v Poslovni knjižici Edija Šelhaus (hrani Muzej novejšje zgodovine Slovenije).

fotografirati, retuširati in obvladovati še druge skrivnosti dela v laboratoriju. Pomočniški strokovni izpit je naredil 7. 10. 1937 pri Zbornici za trgovino, obrt in industrijo v Ljubljani. V komisiji je bil tudi znani predvojni fotograf Josip Pogačnik, pri katerem je izpit malo prej opravila tudi Šelhausova mama Julijana.⁵

Šelhaus se je nato zaposlil pri mami,⁶ a se je zaradi svoje avanturistične žilice odločil, da bo šel malo po svetu in pogledal, kako se fotografiranja lotevajo drugi mojstri. Leta 1939 je dobil poziv k vojakom – pravzaprav je dobil en poziv iz Železnikov, od koder je bil oče, drugega pa iz Ajdovščine, mamine domovinske občine, ki je bila takrat pod Italijo; odločil se je za Jugoslavijo. Poslali so ga v Skopje, kamor so pošiljali fante z nemškimi priimki ali pa tiste, ki so bili tja poslani kazensko. Po običajnem trimesečnem »kaplarskem drilu« je bil dodeljen za fotografa v fotosekcijo pri letalstvu starojugoslovanske vojske (3. vazduhoplovna baza). Marca 1941 je hudo zbolel za vnetjem rebrne mreže, po težki operaciji v vojaški bolnici v Skopju so ga kot trajno nesposobnega za vojaško službo poslali domov v Škofjo Loko, kjer je po ponovno okreval pri mami.

Šelhaus med 2. svetovno vojno

Ob začetku 2. svetovne vojne je pomagal mami v ateljeju. V tem času so pri njih naskrivaj izdelovali tudi kopije fotografij, ki so jih v atelje prinašali sovražnikovi vojaki, med drugim Luksemburžani, ki pa Nemcem niso bili naklonjeni. O tem sta pripovedovala tako Šelhaus kot Sandi Jesenovec.⁷ Po prejetju poziva v nemško vojsko v začetku leta 1943 se je Šelhaus odločil, da ne bo šel po poti svojega brata, ki je bil mobiliziran v nemško vojsko in se je že boril na vzhodni fronti. Pridružil se je partizanom, in sicer Loški četi Kranjskega bataljona. S sabo je vzel tudi fotoaparatus na meh in filme, a z njimi ni imel sreče. Prve posnetke je izgubil na neki kmetiji pod Križno Goro, tudi naslednji, posneti v Crngrobu na romarski dan, so za vedno izgubljeni, saj jih je, shranjene v kovinsko škatlo, zakopal pod neko drevo, a jih pozneje ni več našel. Sploh pa je bilo fotografiranje skoraj povsem prepovedano, potrebno je bilo veliko previdnosti, da fotografije ne bi prišle v roke sovražniku, zato je fotoaparat vrnil mami.

Potem ko si je na Gorenjskem hudo poškodoval glavo, je po okrevanju pešačil v Belo krajino, da bi ga tu s partizanskega letališča prepeljali v Bari. A po srečnem naključju se je pridružil partizanski fotosekciji SNOS in postal vojni fotoreporter. Prehodel je kraje na Kočevskem, v dolini Kolpe, Beli krajini in na Notranjskem, delno na Dolenjskem, vse do Primorske. Skušal je posneti življenje v zaledju, vse, kar se je dogajalo v teh odročnih, zapuščenih vaseh, kjer je večinoma naletel le na

5 Julijana je mojstrski izpit pri Zbornici za trgovino, obrt in industrijo v Ljubljani opravila 23. 9. 1937.

6 Zaposlen med 8. 10. 1937 in 14. 4. 1939 (podatek v Poslovni knjižici Edija Šelhausa).

7 Ustno pričevanje Sandija Jesenovca, 21. 11. 2011 (hrani Muzej novejšje zgodovine Slovenije). Jesenovec je leta 2006 Muzeju novejšje zgodovine Slovenije predal 2506 fotografij iz vojnega in povojnega časa, med njimi originalne fotografije, ki jih je med 2. svetovno vojno pri Šelhausovih izdelal v dvojniku.

ženske, otroke in starčke. V krajih, ki jih je obiskal, so nastali nepozabni in dragoceni posnetki, verodostojni pričevalci dogajanja v težkih vojnih časih. V Travi na Kočevskem je poiskal tudi mamino znanko, partizansko učiteljico Nado Vreček, doma iz Škofje Loke, ter z njo in njenimi učenci ustvaril zgodovinski posnetek, edinstveno čestitko Titu: v snegu so se namreč postavili tako, da so izpisali besedo Tito. Učiteljica Nada je bila med tistimi, ki so mu bili vse življenje najbolj pri srcu, po vojni jo je večkrat obiskal ter o njej posnel svojo najdaljšo fotozgodbo.

Konec vojne in tržaško obdobje

Kmalu po koncu 2. svetovne vojne so pri slovenski vladi ustanovili Urad za informiranje, kjer so si Šelhaus in drugi fotoreporterji uredili fotodelavnico. Dobili so naloge, da po vsej Sloveniji fotografirajo razne dogodke, obnovo domovine, udarniško delo ipd. Šelhausu so dodelili tudi novo motorno kolo, 500-kubično italijansko gilero.

*In kam naj se odpeljem najprej, če ne v Škofjo Loko, od koder sem pred leti odšel v hribe? Pripeljati se zdaj na Mestni trg s tako uglednim vozilom – kakšno zadoščenje! S kolegom fotoreporterjem Slavkom, ki je prisedel, sva zdrvela proti komaj osvobojeni Loki. Ko prispeva do gostilne na Plevni, že izza ovinka zagledam našo hišo, na cesti pa postavo, ki je ne bi mogel zgrešiti niti opolnoči – mamo. Prepričan sem bil, da je še vedno v nemškem taborišču na prisilnem delu. Planil sem k njej in jo dvignil v zrak, oba sva zajokala. Potem mi je povedala, da je tik pred koncem vojne med bombardiranjem pobegnila in se skrivala pri sestri Pepi v Loki. Vsak dan me je hodila na cesto čakati, dokler me le ni dočakala.*⁸

Potem ko se je Šelhaus s fotoaparatom podal po Sloveniji in jo, kot je zapisal, prekriziral po dolgem in počez ter fotografiral predvsem obnovo porušenih krajev, hiš in prog, udarniško delo, zborovanja in mitinge, razne prireditve ter kongrese, so v Ljubljani ustanavljali Državno filmsko podjetje. Eden od ustanoviteljev in njegov poznejši vodja France Brenk je povabil Edija, naj se priključi filmskim zanesenjacom. Priskrbeli so mu kamero kinamo in ga seznanili z osnovami sedme umetnosti. Ko so iz Trsta, ki je bil pod zavezniško vojaško upravo, začele prihajati vesti o napetostih, tam pa ni bilo jugoslovanskega ali slovenskega snemalca, so se v Filmskem podjetju DFJ, direkciji za Slovenijo, odločili, da tja pošljejo Edija Šelhausa. Njegova naloga je bila snemati in fotografirati na območju cone A, posneto gradivo pa dostavljati za slovenski *Filmski obzornik* in jugoslovanske *Filmske novosti*.

Med tistimi, ki so Šelhausu pomagali, da je med nevarnim delom filmskega snemalca gradivo varno prispelo na cilj, saj ga je policija neprestano ovirala, ga večkrat aretirala in pretepla, je bila mlada Nives Jenko, ki jo je Šelhaus leta 1946 spoznal pri Sv. Ani. Z njo se je 20. 10. 1947 poročil, na poročni dan sta obiskala tudi mamo v Škofji Loki. Žal sta zakonsko srečo uživala le dve leti, saj je Nives zaradi težke bolezni umrla že leta 1949, prav na svoj 21. rojstni dan.

⁸ Šelhaus, *Fotoreporter*, str. 76.

V zasneženi Škofji Loki, februar 1958. (foto: Edi Šelhaus)

Učenci iz osnovnih šol iz Škofje Loke, Reteč in Gabrka so se na športnem dnevu pomerili v smučanju, februar 1958. (foto: Edi Šelhaus)

Po resoluciji informbiroja junija 1948 se je Šelhaus izrecno zaradi solidarnosti s pristaniškimi delavci, ki so mu velikokrat pomagali, tako kot oni opredelil za Stalina, zaradi tega pa si je nakopal precej težav – moral je vrniti kamero in ni smel več delati za *Primorski dnevnik*. V Jugoslavijo se ni mogel vrniti, ker ga je tam čakala aretacija, tako da se je moral znajti drugače. Odločil se je, da postane priložnostni fotograf. Naneslo je, da je spoznal Egona Piščanca iz vasi Piščanci pri Trstu, ki ga je fotografija prav tako zanimala in je Ediju naredil veliko uslugo s tem, da je s svojimi dokumenti – Edi ni imel dovoljenja za delo – v središču Trsta odprl fotoatelj Foto Edi; skupaj sta fotografirala poroke, pogrebe, portrete za dokumente, največ Slovincem.

Leta 1954, ko je Trst pripadel Italiji, so Šelhausu poklicali na policijo in mu povedali, da je nezaželen. Čeprav se je drugič poročil in imel majhnega otroka, je vedel, da v Trstu ne more ostati, saj mu maja 1955 na policijskem komisariatu niso hoteli več podaljšati dovoljenja za bivanje. Oddahnil si je, ko je zvedel, da so se napetosti med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo po srečanju Tita in Hruščova v Beogradu otoplile. Močno je upal, da zanj, nekdanjega informbirojevca, v Jugoslaviji ni več nevarnosti aretacije. Odločil se je, da odide k mami v Škofjo Loko. Ko je spet objel mamo, sta bila oba presrečna. Še zlasti si lahko predstavljamo zadovoljstvo mame Julijane, saj je bila prepričana, da se bo njen sin sedaj umiril, ji pomagal pri delu in prevzel fotografsko delavnico.⁹ Sprva se je zdelo, da bo res tako, saj ji je Edi pomagal pri fotografiranju strank, a kmalu ga je začelo dolgočasiti, da je moral ljudem iz dneva v dan ponavljati, naj se nasmehnejo, naj se ne premaknejo in podobno.

Fotoreporter v Sloveniji, s poudarkom na Škofji Loki

Ne, Šelhausu to res ni dišalo, saj je v Trstu opravljal povsem drugačno delo. Odločil se je, da si poišče delo fotoreporterja. V časopisnem podjetju Slovenski poročevalec so ga z njegovim fotoaparatom leica z veseljem sprejeli, še zlasti pa so bili veseli starega fiata 110, ki ga je pripeljal iz Trsta. Januarja 1958 je tako postal eden od fotoreporterjev v Sloveniji. Prva reportaža z njegovimi posnetki, objavljena 11. 1. 1958 v *Slovenskem poročevalcu*, je bila naslovljena *Po stezah partizanske Jelovice*. V časopisu je bilo že na prvi strani objavljenih več njegovih fotografij o dogodku, kar se je zgodilo poredkoma, in to je bil dokaz, da je uspešno prestal preizkus. Tudi nadaljeval je uspešno. Že iz Trsta je bil navajen delati hitro in samoiniciativno, zato je velikokrat že zgodaj zjutraj na poti v službo iz Škofje Loke do Ljubljane naredil dovolj zanimivih posnetkov za ves dan – na sejo sredi dneva so namreč fotoreporterji morali prinesiti fotografije aktualnih dogodkov tistega dne.

Tako je npr. v Škofji Loki posnel zgodnje pluzenje snega s konji in potnike, ki so iz zametov porivali avtobus. V Škofji Loki in njeni okolici je prav v letih 1958 in

⁹ Julijana je svojo obrt v Škofji Loki odjavila leta 1961. Glej: Štukl, Prispevek k zgodovini fotografrov, str. 123.

Prevoz lubja iz podjetja Jelovica za potrebe usnjarskega podjetja Koteks Tobus. Voznik na drugem vozu je Anton Hafner iz Škofje Loke, Škofja Loka, april 1958. *(foto: Edi Šelhaus)*

Kolesarska dirka,
julij 1959 – kolesarji
na Mestnem trgu.
(foto: Edi Šelhaus)

1959 naredil veliko posnetkov, več kot 1 000, tudi zaradi tega, ker je še vedno stanoval pri mami. Zabeležil je panorame Škofje Loke, vsakdanji utrip, promet, razne dogodke, proslave, npr. za prvomajski praznik, praznik borca in izseljeniške piknike, proslave obletnice ustanovitve Prešernove brigade, otvoritve trgovin, avtobusne postaje, osnovnih šol, odkritja spomenikov in spominskih plošč, avto-moto dirke, prizore ob zaključku šol, npr. predajo ključa, motive s kopališča v Puštalu, nogometne tekme in druge športne prireditve, dogajanja ter razstave na loškem gradu, prizore iz podjetij, delavce in kmete pri delu, zanimive osebnosti, slikarske kolonije, dogajanja na Mestnem trgu, motive v okolici Škofje Loke kot tudi v krajih v Poljanski in Selški dolini. Ko je *Slovenski poročevalec* nehal izhajati in se s časopisom *Ljudska pravica* združil v časopis *Delo*, je bila prva fotografija na prvi strani v prvi številki *Dela*, ki je izšla 1. 5. 1959, prav Šelhausova in prikazuje ljudi, ki se vzpenjajo nad Vincarji v Škofji Loki na proslavo ob prazniku dela.

Tudi po letu 1961, ko se je, tako kot mama, ki je leta 1961 prenehala z delom fotografiranje, preselil v Ljubljano, kjer si je ustvaril družino, se je po službeni dolžnosti in tudi privatno pogosto vračal v Škofjo Loko ter tu s fotoaparatom še naprej dokumentiral dogodke in zanimivosti. V Škofji Loki je imel tudi sorodnike, znance in družinske prijatelje, med drugimi je prijateljeval z družino Furlan, ki ima v svojih družinskih albumih shranjeno marsikatero njegovo fotografijo.

Med januarjem 1958 in upokojitvijo konec leta 1972 je bil Šelhaus neprestano na lovu za aktualnimi in zanimivimi dogodki v Sloveniji, nekdanji Jugoslaviji ter tujini. Veliko njegovih posnetkov, tudi iz Škofje Loke in okolice, je bilo objavljenih kot ilustracija k novicam in prispevkom v časopisih ali reportažah, predvsem v *Slovenskem poročevalcu*, *Delu* in tedniku *Tovariš*. Reportaža o njegovem stricu Grogi, ki je vodil prvo partizansko bolnišnico Golnik v Poljanski dolini, je bila prva, za katero je tudi besedilo napisal sam, objavljena pa je bila že leta 1965.¹⁰ Že takrat se je pokazalo, da ima tudi smisel za pisanje v novinarskem zanimivem slogu, ki zelo pritegne bralca.

Med reportažami v *Tovarišu* naj omenimo zanimivo reportažo o dveh izmed najstarejših šoferjev v Sloveniji, Kranjčanu Janku Roglju, sicer izseljencu iz ZDA, ki je prišel na 3-dnevni obisk k Škofjeločanu Tonetu Ješetju.¹¹ Bila sta med prvimi slovenskimi poklicnimi šoferji, ki sta se izšolala leta 1912 – Ješe v Pardubicah na Češkem. Ješe je v Škofji Loki pri novi Avto zvezi Škofja Loka – kolodvor kot prvi šofer vozil avtobus sauer, na katerega so bili Škofjeločani zelo ponosni, saj je bilo to prvo tako vozilo na Gorenjskem, a žal je vozil le do začetka 1. svetovne vojne, saj so nato avtobus in šoferja mobilizirali. Ješe je po 1. svetovni vojni v Škofji Loki ustanovil svoje avtoprevoznništvo.

¹⁰ Šelhaus, Grogja in njegova bolnišnica, str. 5.

¹¹ Ko so avtomobile popravljali še kovači, str. 50–53.

Na poti na proslavo, nad Vincarji v Škofji Loki, jeseni 1958. Druga z desne Mima Balderman, nekdanja sokolica. (foto: Edi Šelhaus)

Srečanje dveh izmed najstarejših šoferjev, Janka Roglja, izseljenca iz ZDA (na levi), in Toneta Ješeta (desni) iz Škofje Loke na avtobusni postaji v Škofji Loki, 1963. (foto: Edi Šelhaus)

Fotoreporter v copatah

Tudi po upokojitvi (konec leta 1972) Šelhaus ni miroval in je prispeval številne fotografije za razne časopise, revije, objavljaj jih je tudi v knjigah; teh je sam ali v soavtorstvu izdal kar deset. Šelhaus se je kot *fotoreporter v copatah*, kot se je sam imenoval, tako s fotografijami kot pisano besedo posvečal raznim temam – posebej rad je fotografiral osebnosti in dogodke iz športa, živali in otroke, znan je tudi po posnetkih rešenih zavezniških letalcev, o katerih je napisal kar štiri knjige, in po posnetkih t. i. fotohumorja, saj je kmalu po upokojitvi prišel na zanimivo idejo – v svojem bogatem fotoarhivu je poiskal zanimive posnetke veselih dogodkov in jih nosil v uredništvo tednika *Pavliha*. Dokler je zmogel, je redno obiskoval posebej Trst, svoj rodni Podkraj in Škofjo Loko ter druge kraje, ki so mu ostali v lepem spominu.

Za delo Edija Šelhausa so posebej značilne fotozgodbe, saj se je za mnoge osebe in celo za živali, ki jih je srečal in zabeležil s fotoaparatom, zanimal še naprej, spremljal njihove usode, se vračal k njim ter beležil pomembne in zanimive trenutke v zvezi z njimi.

Fotografski opus Edija Šelhausa v Muzeju novejšje zgodovine Slovenije

Fotografski opus Edija Šelhausa je zelo obsežen in pomemben. V Muzeju novejšje zgodovine Slovenije smo mu hvaležni, da nam je podaril in zaupal svoj povojni fond. Njegov opus, ki ga ocenjujemo na okrog 160 000 posnetkov, muzej hrani kar v štirih fotografskih zbirkah: v *Zbirki fotografij iz 2. svetovne vojne*, *Zbirki Foto Slovenija iz časa po 2. svetovni vojni*, *Zbirki Delovih fotoreporterjev* in osnovni *Šelhausovi zbirki*.

Ob tem moramo poudariti, da je posebej ta zadnji, povojni Šelhausov fond izredno zahteven za obdelavo, kar je priznal tudi sam. Zavedal se je, da deloma zaradi obremenjenosti dostikrat ni zapisal podatkov o posnetkih, zato je bila njegova pomoč v času med letom 2000, ko je podaril gradivo, do njegove smrti leta 2011 nenadomestljiva, saj bi brez njegovih podatkov in zgodb o fotografijah mnoge ostale neznane. Žal pa je Šelhaus zaradi osebnih potreb, ko je svoje fotografije vključeval v svoje knjige in prispevke, mnoge filme tudi razrezal na koščke in jih razporedil v mnoge kuverte in podatki so se tako izgubili. Mnogi filmi so ne le brez podatkov, ampak tudi pomešani med seboj, tako časovno kot vsebinsko. Tako je za sestavljanje celote in dokumentiranje potrebno mnogo truda in časa, predvsem brskanja po časopisih, Šelhausovih knjigah, prispevkih in drugih virih, nepogrešljivo je tudi sodelovanje s poznavalci raznih strok. Tako so mi pri dokumentiranju posnetkov iz Škofje Loke in okolice poleg Edija Šelhausa v času, ko sem z njim še osebno sodelovala, pomagal predvsem Ivo Vraničar, moj nekdanji sodelavec in vodja fototeke v Muzeju novejšje zgodovine Slovenije, ter nekatere

Odkritje spomenika (avtor Jakob Savinšek) pisatelju Ivanu Tavčarju na Visokem (13. 10. 1957). Šesti z desne je John H. Thatcher iz ZDA, Tavčarjev sorodnik in financer spomenika. (foto: Edi Šelhaus)

*Gaudeamus
igitur*
z maturanti
škofjeloške
gimnazije,
Škofja Loka, 1958.
(foto: Edi Šelhaus)

stranke iz Škofje Loke in okolice, ki so se na muzej obračale zaradi fotografij. Vsem sem za pomoč izredno hvaležna.

Mnoge Šelhausove fotografije so bile že na raznih razstavah, objavljene v mnogih publikacijah in različnih medijih, o njem je bil med drugim posnet tudi dokumentarni film.¹² Brez dvoma je Šelhaus pomemben predstavnik slovenske dokumentarne fotografije prejšnjega stoletja. Mnoge nagrade in priznanja pričajo o pomembnosti dela, ki ga je opravil v času dolgega in aktivnega življenja; med njimi Petkova nagrada za življenjsko delo (1973), Tomšičeva nagrada za življenjsko delo (1979) in nagrada Darka Bratine (2005) za njegov prispevek filmskega snemalca na Tržaškem v letih 1945–1948.

Zaključek

Tako kot imajo Edija Šelhausa malo za svojega tudi v Trstu, kot je priznan kot pomemben slovenski fotoreporter, tako je obenem tudi eden od pomembnih fotoreporterjev Škofje Loke, ki je zabeležil mnoge dogodke in motive iz Škofje Loke in njene okolice. Obenem sem ponosna tudi sama, da sem ga imela priložnost osebno spoznati, obdelovati njegov fond v Muzeju novejšje zgodovine Slovenije, z njim sodelovati kar nekaj let in v tem času in po njegovi smrti v sodelovanju z njim in s sodelavci iz njegovega fonda pripraviti devet tematskih razstav in pregledno razstavo s katalogom ob 100-letnici njegovega rojstva.¹³ Veseli me tudi, da je v sodelovanju Muzeja novejšje zgodovine Slovenije z Loškim muzejem Škofja Loka leta 2007 nastala razstava fotografij z naslovom *Edi Šelhaus in Škofja Loka*, predstavljena v loškem muzeju, ki je zelo pritegnila pozornost javnosti, predvsem prebivalcev Škofje Loke in okolice. Ponovno je bil izbor Šelhausovih fotografij na ogled v loškem muzeju Škofja Loka v letu 2021 v okviru razstave *Foto Loka*, kar je dokaz, da tudi Loški muzej in Škofja Loka cenita Šelhausovo delo in ga imata za pomembnega fotoreporterja in fotografa.

Ne nazadnje sem vesela zato, da sem ob koncu svoje službene poti tudi sama pristala v Škofji Loki, ki mi je prirasla k srcu, tudi zaradi Edija Šelhausa in njegovih tako zanimivih in posebnih fotografij.

VIRI:

Gruden, Jurij: *Edi Šelhaus : Bil sem zraven*. Ljubljana : Arsmedia, 2007. [Celovečerni dokumentarni film]

Jesenovec, Aleksander: Ustno pričevanje, 21. 11. 2011 (Muzej novejšje zgodovine Slovenije).
Šelhaus, Edi: Ustna pričevanja, 2000–2010 (Muzej novejšje zgodovine Slovenije).

LITERATURA:

Brenk, France: Slovenski NOB film. V: *Dokumenti Slovenskega gledališkega in filmskega muzeja*, letn. 15, št. 32. Ljubljana : Slovenski gledališki in filmski muzej, 1979, str. 30–37.

¹² Gruden, *Edi Šelhaus : Bil sem zraven*.

¹³ Šparovec, *Edi Šelhaus : retrospektiva*.

Sneguljčica, gledališka predstava (1960) v gledališču v Škofji Loki. Spredaj z desne sedi sedem palčkov: Fedja Vraničar, Ivo Vraničar, Janez Gašperšič, Andraž Guzelj - Krevs, Poldka Štiglic, režiserka, Jože Oblak, Janez Gosar in Rudi Finžgar. Stojijo: druga z desne: Zvezdana Zadnik, šepetalka, v sredi Judita Garjol, Sneguljčica, in Andrej Djordjevič, kraljevič, na levi Ivanka Oblak, zlobna kraljica. (foto: Edi Šelhaus)

Selitev Julijane Šelhaus iz hiše na Kidričevi 4 v Škofji Loki (1961). Z leve: neznan, Julijana Šelhaus, Ludvik Furlan s hčerko Miro, Justi Lužovec in Jožefa (Pepa) Oblak. (foto: Edi Šelhaus)

- Ko so avtomobile popravljali še kovači. V: *Tovariš : ilustrirana revija*, letn. 19, št. 2, Ljubljana : Delo, 1963, str. 50–53.
- Šelhaus, Edi: *Fotoreporter*. Ljubljana : Borec, 1982, 350 str.
- Šelhaus, Edi: *Fotoreporter v copatah : Včeraj, danes, jutri : Konec tisočletja, obračun stoletja*. (neobjavljeni vezani ilustrirani tipkopis, 29. 5. 2000–1. 1. 2001).
- Šelhaus, Edi: Gropa in njegova bolnišnica. V: *Tedenska tribuna : TT* letn. 2, št. 5, Ljubljana : Delo, 1965, str. 5.
- Šparovec, Jožica: *Edi Šelhaus : retrospektiva*. Ljubljana : Muzej novejšje zgodovine Slovenije, [2019].
- Štukl, France: *Knjiga hiš v Škofji Loki. 1, Predmestja Karlovec, Trata, Studenec, Kapucinsko predmestje*. Škofja Loka : Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1981, str. 61, 83–84.
- Štukl, France: Prispevek k zgodovini fotografov v Škofji Loki. V: *Loški razgledi* 38, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1991, str. 123–125.

Summary

Škofja Loka through the eyes of photojournalist Edi Šelhaus

The article discusses how the famous Slovene photojournalist Edi Šelhaus is connected to Škofja Loka with his varied and rich life and important work. The article presents his interesting life path, which shaped him into an excellent and renowned photojournalist. His parents, both photographers, made an important contribution to this, especially his mother Julijana, who left Trieste with her husband in 1929 and moved to Škofja Loka, where her sister already lived. Until 1961, she had photo studios here and worked as a photographer, with the help of her son Edi, who spent several years in Loka. Especially when he was employed by the newspapers Slovenski poročevalec and Delo (between 1958 and 1973) and lived in Škofja Loka until 1961, he took many photographs in Loka and its surroundings and recorded the daily pulse and various events by which he preserved the memory of life in this part of Slovenia in the second half of the 20th century, thus making an important contribution to documenting Slovene history. He remained attached to Škofja Loka all his life and returned to it. His rich photographic opus from the period from World War II to the beginning of the 21st century is kept in the National Museum of Contemporary History, since Edi Šelhaus donated his post-war photographic opus to the museum in 2000. The National Museum of Contemporary History has created several exhibitions, including a comprehensive exhibition with a catalogue and, in cooperation with the Loka Museum of Škofja Loka in 2007, also the exhibition Edi Šelhaus and Škofja Loka, presented at Loka Museum. Šelhaus' Loka photographs were also on display again in 2021.